



**Sanatta, Modernist İdeolojinin Reddi ve Ekolojist Bir Yaklaşım Olan Land Art Bağlamında İki Sanatçının Karşılaştırılması; Richard Long ve Michael Heizer**

**In The Art, Rejection of Modernist Ideology And Comparison of Two Artists in the Context of Land Art, Which Is An Ecological Approach; Richard Long and Michael Heizer**

Seçkin AYDIN<sup>1</sup>

**Özet**

1960'ların sonunda, kendilerinden önceki sanat hareketlerinden etkilenecek ortaya çıkan Land Art sanatçıları, modernist zihniyetin hegemonyası altında olan sanatı, steril ve sınırlı galerilerden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturma düşüncesiyle, galerilerden ve modernist ilişkilerden uzaklaşarak eserlerini doğada, uçsuz bucaksız çöllerde, dağlarda, tarlalarda, deniz kıyılarında yapmaya başlamışlardır. Sanatın disiplinleri arasındaki sınırları kaldırıp, sanatın kapsamını ve malzeme çeşitliliğini de olabildiğince genişletme yoluna gitmişlerdir.

Bu çalışma kapsamında iki Land Art sanatçısı, Michael Heizer ve Richard Long'un üretim ve sergileme tarzları, hem birbirleriyle hem de Land Art'ın ilkeleriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

**Anaktar Kelimeler:** Arazi Sanatı, Land Art, Michael Heizer, Richard Long, Sanat.

**Abstract**

Land Art artists, who were impressed art movements at the end of 1960's, began to create their artworks in the nature, vast deserts, mountains, fields, sea shores by far away from galleries and modernist relations to liberate the art, which was under the hegemony of modernist mentality, from sterile and limited galleries. They sought to expand the contest and materials of arts by removing boundaries among the art's disciplines.

---

<sup>1</sup> Dr. Dicle Üniversitesi, seckinaydin1980@hotmail.com

In the context of this article, the creating and exhibiting style of two artists, Michael Heizer and Richard Long, have been tried to compare according to each other and principles of Land Art.

**Key Words:** Art, Land Art, Michael Heizer, Richard Long.

## Giriş

1960'larda sanatın modernist kuramları ve kurumlarının radikal çıkışlarla tersyüz edildiği bir ortamda, özellikle, ticarileşen sanat anlayışına karşı sanatçılar alternatif, alınıp-satılmayan sanat türleri ve mekânları arayışına girmişlerdir. Bu dönemde sanatın alanını ve kapsamını genişletecek yeni yaklaşımlar ardı ardına harekete geçmiş ve yenilerinin de doğmasına yol açmıştır. Bu yoğun radikal çıkışlardan beslenerek düşünsel ve fiziksel en büyük kırılmayı yaratan akımlardan biri de Land Art'tır.

Modernliğin anlamı ve modernizmin doğası üzerine tartışmaların yoğunlaştığı, sanatın ne olduğu ya da ne olması gerektiği sorusunun yeniden gündeme geldiği 1960'lı yılların çalkantılı atmosferinin ardından müzelerin ve galerilerin dışına çıkıp mekân olarak adeta tüm dünyayı kullanan, Land Art sanatçılarının çöllerde, taş ocaklarında, uçsuz bucaksız arazide, terk edilmiş madenlerde, dağlık zirvelerde gerçekleştirdikleri çalışmalar, bir yandan sanatın tanım ve uygulamasında artık tüm sınırların aşılarak sanatta yeni anlamlar yüklendiği, diğer yandan da mekân anlayışının giderek sonsuza açıldığını göstermektedir (Gedik, 1999).

1960'ların sonunda Amerika'da ortaya çıkan Land art, Türkçe'ye Arazi Sanatı, Yeryüzü Sanatı vb. isimlerle çevrilmiştir. Avangart sanatın bir uzantısı olan Land Art, başta Minimalizm ve Kavramsal sanat olmak üzere birçok sanat akımından etkilenmiştir. Resim, heykel, mimari ve sanatın diğer disiplinleri arasındaki sınırları ortadan kaldıran Land Art sınırsız malzeme çeşitliliği ve sınırsız mekân ve zaman anlayışıyla, adeta sanata çizilen bütün sınırları ortadan kaldırmaktadır.

Kuşkusuz, adeta bir peyzaj/manzara denemesine karşılık gelen Land Art çalışmalarını geleneksel ya da modernist anlamda bir "heykel" başlığı altında değerlendirmek mümkün değildir. Ancak 1960'lı yılların çalkantılı atmosferinin ardından gerek heykeltıraşlık mesleğini, gerekse plastik sanatların sınırlarını yeni bir bakış açısından kavrayışın ürünleri olan ve bu haliyle de izleyicinin alışılmış tepkilerini engelleyen Land Art sanatçılarının çok daha özgürlükçü bir anlayışla doğada, uçsuz bucaksız arazilerde gerçekleştirdikleri yapıtları her ne kadar heykel alanının ötesine geçen yaklaşımların ürünü olsa da, -yine de- tanımı ve sınırları genişleyen bir heykel kategorisi içinde ele almak kaçınılmazdır. Öyle ki bu kategoride bir yandan modern heykelin geleneksel biçimleri sorgulanırken öte yandan yeni düşünce biçimleri ve olasılıklar gündeme gelmekte, mekan anlayışının ise yeni plastik biçimlendirme olasılıklarını bildirecek biçimde giderek sonsuza açıldığı görülmektedir. Resim ve heykelin sınırlarının ötesine geçen, yeni serüvenler

peşinde koşan Land Art sanatçıları için bu sonsuzluğun anlamı, elbette müzelerin ve galerilerin dışına çıkıp mekan olarak adeta tüm dünyayı kullanmak biçiminde karşılık bulacaktır. Nitekim Land Art'la birlikte artık mekan sınırsızdır, her yerdir, dünyadır ve mekan olarak dünyayı düşünen sanatçı düşüncelerini gerçekleştirebilmek için her türlü nesneyi, mekanı, hatta dünyayı, doğayı kullanabilmektedir. Bu nedenle Land Art için doğanın başka bir biçimde keşfi ya da doğanın kendisinin bizzat resimsel ve heykelsel kılınmasıdır da denilebilir (Kedik, 2010).

Land Art, çağdaş sanatın "Non-Art" ya da "Anti-Form" hareketleri içinde yer almaktadır. Sanatın uygulama alanını genişletmek isteyen, sanat pazarına karşı çıkan, galeri ve müzelerin dışında etkinlik gösteren bu eğilim, bölgesel bir ekoloji bilinci ve arkaik kültürlerin yeniden keşfi ile de ilgilidir (Lynton, 2004).

Land Art, kendi içerisinde farklı üretim ve sergileme modelleri ve de ideolojik/sanatsal düşüncelerle ayrılır. Kimi sanatçılar, galerilere ve müzelere tepki olarak eserlerini bu mekânların dışında üretmeyi tercih eder, kimi sanatçılar da sadece sanatın ticarileşmesine tepki olarak, ticareti hiçbir şekilde mümkün olamayan eserler üretmenin yollarını aramış, kimi sanatçılar sanat mekanlarının ve kullanılan malzemelerin sanatını sınırladığı düşüncesiyle sanatı uçsuz bucaksız arazilerde ve sınırsız malzemeyle üreterek sanatı özgürleştirme kaygısıyla gütmüşlerdir, kimi sanatçılar ise sadece ekolojik kaygılar güderek işlerini üretmişlerdir.

Bunun yanında kimi işler doğada sergilenirken, kimisi doğadan galerilere geri getirilmiştir. Birçok Land Art projeleri doğanın tahribatına bırakılarak yok olması beklenirken, kimisi sonsuz sayılabilecek bir zaman uzunluğunda varlığını koruyabilecek türdedir. Kimi projeler sadece doğanın verdiği malzemelerle yapılırken kimisi de endüstriyel malzemelerle yapılır.

"Land art içinde farklı yaklaşımlar ve uygulamalar göze çarpmaktadır. Devasa büyüklükteki kimi çalışmalarda, bir heykel formu yaratmak için taş, toprak, kaya gibi tamamen doğal malzemeler kullanılmış, açık alanın kendisi değiştirildi ve oraya müdahale edilmiştir. Bazı projelerde asfalt, zambak ve Cadillac arabası gibi doğal olmayan malzemeler, üretilmiş maddeler, yapılar ya da makineler ve teknolojiler kullanıldı. Daha çok Amerika'da üretilen işlerin büyüklüğüne ve anıtsallığına karşı çıkan bazı sanatçılar doğayla ilişki kuran bir kişi olarak kendi bedeninde yoğunlaşan işler üretti. Bir tür uygulamalı araştırmalar olarak heykelden performansa kadar geniş bir yelpazede yer alan kimi çalışmalar, doğal çevreyle kurulan insani ilişkilerin sadece algıya ve zevke dayanmadığını; sömürüye, israf etmeye, bozmaya da dayandığını göstermeye çalıştı. Son olarak bazı sanatçılar ise doğayı ve açık alanları fiziksel bir olgu olarak ele almayıp bir metafor ya da gösteren olarak kullandı (Pekşen, 2005).

Yeryüzünün, dünyanın elemanlarını kullanmayı tercih eden, doğanın yaratıcı gücünü, doğada zaman içinde oluşumu konu alan/ifade eden ve adeta ilkel insanda olduğu gibi doğayla bilinçli bir ortaklık içerisinde olan sanatçının doğaya, araziye doğrudan müdahale ederek gerçekleştirdiği çalışmalar adeta

“ben de varım” diyerek sonsuz mekanda bir sınır oluşturma, bir iz bırakma çabasıdır. Böylesi bir çaba ise kimi zaman insanın üstünlüğünü gizliden vurgulamak istercesine anıtsal çalışmalarla, kimi zaman da mütevazi eylemlerle çatışan, ancak tüm çatışmalara rağmen uyum içinde olan bir insan doğa ilişkisini gözler önüne serer gibidir. Sanat ve doğa arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayan üslubuyla heykel sanatını geleneksel malzeme ve metotların ötesine geçirek yeni bir olasılıklar dünyasının kapılarını aralayan Richard Long, dünya yüzeyinde iz bırakırken kuşkusuz Smithson ve Heizer gibi Amerikalı bazı sanatçıların makine ve işçi kullanımının gerekli olduğu, daha anıtsal, daha pahalı ve kalıcılığı olan çalışmalarından farklı biçimde doğaya daha romantik, daha nazik, daha “silik” bir tavırla yaklaşan ve doğayla sağladığı uyum içinde daha mütevazi çalışmalar gerçekleştiren bir sanatçı olarak özellikle dikkati çekmektedir (Kedik, 2010).

### ***Land Art'ta Farklı Yaklaşımlar ve Çelişkiler***

Bu bölümde, Land Art'ta farklı yaklaşımlar gösteren iki sanatçı Richard Long ve Michale Heizer'in hem işler düzeyinde, hem de sergileme yöntemlerindeki farklılıklardan doğan çelişkiler sanatçı işlerinden örnekler verilerek ele alınacaktır. Bu çelişkiler, sanatçılar arasındaki üretim farklılıklarından ziyade sanatçıların, bir akım olarak Land Art'tın ruhuna ters düşmelerinden kaynaklanan çelişkiler olarak ele alınabilir.

### ***Richard Long***

1945'te Bristol'de doğan ve ilk peyzajını henüz öğrencilik dönemindeyken 1967 yılında gerçekleştiren Richard Long, gerek malzeme, gerekse yer ve zamanın kusursuz bir uyum içinde olduğu hassas ve kısa ömürlü çalışmalarıyla Land Art'ın en önemli temsilcilerinden biridir. Yürüme eylemini insan hareketinin kusursuz bir sembolü olarak gören Long'a göre, sanat bir yolculuk, sanat yapıtının kendisi ise yürüme eyleminin bir parçasıdır. Kuşkusuz yürümek ve her zaman yeni amaçlarla dünyanın uzak bir köşesinde yeniden yollara düşmek, sanatçının doğayla bütünleşmesinin bir yoludur. Doğa içinde doğanın malzemelerinden yararlanıp dünyayı bulduğu şekliyle kullanarak peyzaj heykeller yapmak ve bunları haritalar, fotoğraf ve metinlerle belgelemek ise, bu bütünleşmeden elde edilen deneyimlerin görünür kılınması ya da kanıtlanmasıdır. İngiltere, Japonya, İrlanda, Kanada, Afrika, Moğolistan, Bolivya gibi dünyanın farklı yerlerinde tek başına çıktığı doğa yürüyüşlerinde, dağlarda, çöllerde, nehir ve göl kenarlarında yine yürüyüşü sırasında karşılaştığı çimen, su, taş, yosun, ağaç dalları, çamur, deniz kabukları gibi doğal malzemeleri kullanarak gerçekleştirdiği peyzaj heykellerle heykelin bilinen tanımlarının yeniden sorgulanmasına olanak tanıyan sanatçı, adeta bir gezgin, bir bahçıvan ya da bir derviş gibi hareket etmekte ve doğaya küçük dokunuşlarla dünya için gösterdiği saygıyı ifade ederken, sanatsal eylemini de adeta bir ritüele dönüştürmektedir (Kedik, 2010).

Resim 1'de, Richarda Long'un bir tarlada sadece saman çöpleriyle oluşturduğu bir düzenleme görülmektedir.



**Resim 1: Making Paddy-Field Chaff Circle**  
Warli Tribal Land Maharashtra, India 2003  
<http://www.richardlong.org/Sculptures/2011sculptures/makpaddy.html>

Resim 2'de ise yatay taşlar kullanarak iç içe geçmiş altı adet çember oluşturmuştur.



**Resim 2: Six Stone Circler**  
London 1981  
<http://www.richardlong.org/Sculptures/2011sculptures/sixstone.html>

Long, doğayı hiç incitmeden ürettiği, bu oldukça mütevazı ve kibar işlerini, çoğunlukla kayıt cihazlarıyla belgeleyerek izleyiciye ulaştırmaktadır, bunun yanında doğadan topladığı malzemeleri galeri ortamlarına taşıyarak yeniden düzenlemelerle sergileme yoluna gitmiştir.



**Resim 3:** Three Circles of Stones  
Hayward Gallery London 1972

<http://www.richardlong.org/Exhibitions/2011exhibitions/threecircles.html>



**Resim 4:** Black White Green Pink Purple Circle  
Galerie Tschudi Glarus 1998

<http://www.richardlong.org/Exhibitions/exhibition11.html>

Resim 1 ve 2'de Long'un bir arazide yaptığı düzenlemeler bulunmakta, Resim 3 ve 4'de ise araziden toplanmış taşların belirli bir şekil ve renk sıralamasıyla düzenlenerek sergilenişi görülmektedir. İşte tam da bu noktada yani galeride sergilenmesi noktasında Land Art'ın eleştirdiği modernist galerileri eleştirmesiyle

çelişmektedir. Çünkü, bu şekilde, sanatı tekrar modernist galerilerin kontrolüne koymuş ve insanları bu galerilere gitmeye zorunlu bırakmıştır.

### **Michael Heizer**

Heizer'in işlerini anlamak için onun köklerine inmek gerekmektedir. Michale Heizer'in büyük babası Ott F. Heizer bir maden mühendisiydi, babası ise "Erken Amerikan Kültürü" üzerine yaptığı öncü çalışmalarla uluslararası arenada bilinen bir arkeologdu (Growdon, 2008).

1944'te Kaliforniya'da doğdu. Ailesi 1880'lerden beri Nevada'da yaşamaktadır. Büyükbabalarından birisi maden mühendisi, diğeri ise Kaliforniya'nın baş jeoloğudur. Babası Robert F. Heizer ise bir arkeologdu ve Kaliforniya ve Yukatan'daki büyük havzalar konusunda uzmandı. Ayrıca Mısır, Bolivya ve Peru'da çalıştı. İlginç olan şu ki, öldüğünde antik taşımacılık ve büyük kayalar ile ilgili bir kitap yazmaktaydı. Heizer'in geçmişi onun çalışmalarını doğrudan biçimlendirmiştir. Nevada çölünde devasa kayalarla çalışması tesadüf ya da bir buluş değildir. Babasının ve büyükbabasının yaptıklarını hatırlamadan Michael Heizer'i anlayamayız. Dolayısıyla, sanatının kökeninde arkeoloji, jeoloji ve antropolojinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bir başka kaynak ise babasının yazdığı kitaptır. Kitapta La Venta anlatılır. La Venta bir 'Olmec' törenidir. Ayrıca kitapta, Heizer'in kent heykellerine benzeyen, kazılarda çıkarılmış kaya çizimleri bulunmaktadır. Heizer kendi çalışmasındaki biçimi doğrudan bu kitaptan almadığını, genel olarak soyut biçimler olarak zihninde var olduğunu söylüyor. Heykellerinin ayrıca Amerikan-kızılderili karşıtlığını ve gömütleri ima ettiğini belirtiyor. Kompleks Kent Amerikan Kızılderililerin tümülüslerine ve eskiden babasıyla birlikte gittiği Mısır'da Saggara kentindeki Zozer'in mezarının tepesinde bulunan Heizer'in babasının ve büyük babalarının meslekleri ve kendisinin çocukluğunda çıktığı yolculuklar onun Complex City isimli çalışmasında vücut bulmaktadır. Bu proje, Heizer'in 1970'te başlayıp hayatının sonuna kadar devam ettireceği bir projedir. Nevada Çölünde yer alan çalışma fazlar halinde yapılmakta ve şu an 5. faz yapılmaktadır. Complex City, yüzeyleri geometrik şekillerde düzenlenen, her biri yüzlerce tonluk kayaların belli bir mimariye göre düzenlenmesinden oluşur (Pekşen, 2005).



**Resim 5: Complex City, Ayrıntı**

<http://www.tumblr.com/tagged/michael-heizer?before=1345142703>



**Resim 6: Complex City, ayrıntı**

<http://www.treehugger.com/culture/land-art-at-risk.html>



**Resim 7: Complex City, Ayrıntı**

[http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen\\_29.html](http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html)



Heizer'ın, işleri anıtsal ve neredeyse sonsuza dek kalacak işler gibi duruyor. Böyle olunca daha büyük prodüksiyonlar ve ekipman gerektiriyor, tabii bu da büyük bir maliyet ve sponsorluk gerekmektedir. Bu projede, çok sayıda eleman, mühendis ve ağır iş makineleri çalışmaktadır. Milyon dolarları geçen bu giderleri sponsorlar karşılamaktadır.

İşte tam da bu noktada Heizer'in işleri, Land Art'ın eleştirdiği modernist ilişkiler ağının tam ortasında yer alıyor. Çünkü Heizer'in işleri çok büyük maddi destekler gerektirmekte ve aynı anda kendi başına müzelerle dönüşmektedir ve ayrıca Land Art'ın en büyük ilkelerinden olan gelip geçicilik ilkesine de pek uyduğu söylenemez. Tam da aksine modernizmin ve endüstrinin gücünü tekrar gözler önüne sermektedir.

Galerileri terk etmek anti otoriter bir eğilimi gösterir, gelenekten kopuş ve egemen modernist ideolojinin reddi anlamına gelir. Bununla birlikte bu sanatçıların pek çoğu, bazı patronların desteğiyle galerilerin ve müzelerin sergilediği işler de yapmışlardır. Ayrıca bazı çalışmalar çok fazla bütçeye ihtiyaç duyduğundan sponsorluğu gerekli kılmıştır. Bu durum land art'ın söylemiyle çelişkili bir durum yaratmaktadır (Pekşen, 2005).

Heizer'in işlerinin yapımında kullandığı araçlardan bazılarını incelediğimiz de bu projelerin ekonomik ve endüstriyel boyutu hakkında biraz da olsa fikir sahibi olabiliriz. Resim 9,10, 11.



**Resim 8:** Heizer'in Projelerinde kullanılan Araçlar.  
<http://infrascapedesign.wordpress.com/tag/michael-heizer/>



**Resim 9:** Heizer'in Projelerinde kullanılan Araçlar.  
<http://infrascapedesign.wordpress.com/tag/michael-heizer/>



**Resim 10:** Heizer'in Projelerinde kullanılan Araçlar.  
<http://infrascapedesign.wordpress.com/tag/michael-heizer/>

Long'un eserleri doğayı fazla tahrip etmeden, sadece küçük değişiklikler yaparak doğadaki ahengi mütevazi ve kibar dokunuşlarla ortaya koymasına karşılık, Heizer'in projeleri oldukça büyük prodüksiyonlar ve organizasyonlar gerektiren doğada çok büyük değişikliklere sebep olan devasa çalışmalardır; örneğin, "Çifte Negatif" isimli çalışmasında, kazma sonucu 244.000 ton toprağın yerinden çıkartılıp başka yere taşınması gibi. Haizer'in bu devasa çalışmalarında, sadece toprağı kazma ve hafriyat çalışmalarında kullanılan araçlar için harcanan petrol, elektrik vs. enerji kaynakları ve bunların tüketiminden ortaya çıkan egzoz dumanı bile kendi başına bir ekoloji sorunu gibi durmaktadır. Bunun yanında dağlardan koparılan binlerce tonluk dev granit kayaların yerlerinden kopartılıp bu projelerin gerçekleştirileceği yerlere getirilmesi hiç de Land Art'ın doğacı söylemlerine uymuyor aksine, tam da modernizm ve insanı merkeze alan diğer düşünceler gibi doğayı insanın hizmetine sokarken onu tahrip etmekten hiç de çekinmiyor.

Bu aşamada Long'un işleri doğaya karşı daha saygılı, doğanın kendi ahengini ve insanın doğayla geliştirebileceği müthiş uyumu ortaya koyarken, Heizer'in işleri daha çok insan aklının ve ürettiği araçların doğa karşısındaki üstünlüğünü ortaya koyar niteliktedir.

Ancak diğer taraftan bakıldığında ise Heizer'in işlerinin bizzat oldukları yerde, yani doğada üretilip, sergileniyor olması, Land Art'ın galerilerden, müzelerden çıkma ve sanatı özgürleştirip uçsuz bucaksız arazilerde özgürleştirme ilkesine daha sadık duruyor. Long ise bu ilkenin aksine doğada ürettiği işlerin dokümantasyonunu tekrar galeri ortamına, yani Land Art'çılara göre *sanatın tutsaklaştırıldığı alanlara* geri getiriyor.

Sanat doğadan kopuk, steril ve sonlu alanlarda keşfedilmez der "land Art". Sanat doğaya armağan edilir. Elimizdeki bu sonsuz sergi alanı, aldığı armağanı kendi istediği şekle sokar, değiştirir, dönüştürür ya da kendine katar. Eser gider sanat kalır (Güzelce, 2007).

Galeriyi terk etmek, otoriteye karşı çıkmak demektir. Sanat sınırlanmıyor, tüm boyutları, zamanı ve mekanı da üstleniyor. Materyalini daha çok doğadan seçmesiyle de ekoloji ve sanatı baskıya ve tahribe karşı sunulan yapıtta bir araya getiriyor. Bu sanatın yapıtları genellikle taşınamaz olduğu için satılabilir olma özelliğini de kaybediyor yani kapitalizm – sanat ilişkisine kendi içinde karşı çıkıyor. Bunun en tutarlı örneklerinin sahibi alanları, binaları sarmalayarak tekrar açıldıklarında onların yeniden keşfini sağlayan Christo Vladimirov Javacheff yapıtlarını icra ederken kendisine sponsor olmak isteyen tüm şirketleri geri çeviriyordu. Arazi Sanatı'nın öncülerinden Robert Smithson müzeleri hapisanelere ve bakım evlerine benzetmiş koşulların yerini galerilerin aldığı üstünde durmuştur. Eleştirmenler ise bu koşulları gezip sanat eserlerinin iyileşip iyileşemeyeceğine karar veren mecralardır. Ona göre sit niteliğini kaybetmiş yani doğa ve insan eliyle harap edilmiş, endüstrinin hakimiyetine maruz kalmış yerler sanatçının eliyle yeniden değer ve canlılık kazanıyordu (Aydin, 2010).

## Sonuç

Long ve Heizer'in işlerinde, Land Art'ın ortaya çıktığı dönemlerdeki, galerilerden çıkma, modernist geleneklerden uzaklaşma, sanatı sermayenin güdümünden çıkarma gibi söylemlerden bazılarına sadık kalınırken bazıları da göz ardı edilmiştir. Örneğin Heizer, galerilerden dışarı çıkmış ama sermayenin güdümünde işler yapmak ve doğaya saygı duymak, onu tahrip etmemek konusunda Land Art'ın eleştirdiği diğer modernist işlerden pek de geri kalmıyor, hatta milyon dolarları geçen bütçesiyle dünyanın en pahalı sanat eserlerini üretmektedir. Long ise, doğa dostu mütevazî işler yapmak, insan ve doğa arasındaki uyuma işaret etmek konusunda oldukça başarılı durmasına rağmen, doğada yaptığı işlerin kayıtlarını ve hatta direkt doğaya ait, taş, çamur, odun, yaprak gibi nesnelere galeri ortamına getirerek sanatı ve sanat takipçilerini yine galeriye kapatmıştır.

Long'un ve Heizer'in dışında Land Art işleri üreten birçok sanatçının işleri galerilerce satın alınmış, özel koleksiyonlarda yer almıştır. Long, Heizer ve diğer bazı Land Art sanatçıları başladıkları noktaya yani modernizmin kucağına farklı şekilde de olsa geri dönmüşlerdir. Sanatı özgürleştirme çabaları Land Art gibi birçok akımın hayallerini süslemiş ve hedefleri olmuştur, ancak sadece çok az sayıda sanatçı sisteme karşı tamamen dik durabilmiş ve tutarlılığını koruyabilmiştir. O sanatçıların da sanat piyasasında veya sanat kitaplarında isimleri bile geçmez, çünkü sistemin süzgecine takılmışlardır.

## Kaynaklar

- Aydin, B., (2010) Otoriteye Karşı Sanat; Land Art. <http://www.tramvayduragi.com/land-art/> Erişim Tarihi; 16.05.2011.
- Gedik, S., (1999). Sanat ve İzleyici İlişkisinin Değişen Görünümü ve Zaman Kavramı Bağlamında Land Art. *Türkiye'de Sanat Dergisi*, sayı 38, 36-41.
- Growdon, M., (2008), Michael Heizer [http://www.onlinenevada.org/michael\\_heizer](http://www.onlinenevada.org/michael_heizer) Erişim Tarihi; 17.12.2009.
- Güzelce, B., C., (2007), Arazi Sanatı (Land Art). <http://lirtiyatrosu.blogspot.com/2007/10/arazi-sanati-land-art-bedia-ceylan.html> Erişim Tarihi; 13.12.2009.
- Kedik, A., S. (2010) Richard Long: Bir Yürüyüşün İma Ettikleri. *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, sayı 5, 107 - 120.
- Lynton, N., (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. Remzi Kitabevi, 3. Basım. İstanbul.

Pekşen, A., (2005) Nevada Çölü'nde Taştan bir Kent Heykeli

[http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen\\_29.html](http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html) erişim tarihi; 23.11.2009

- <http://www.tumblr.com/tagged/michael-heizer?before=1345142703> 16.09.2012.
- <http://www.richardlong.org/Sculptures/2011sculpupgrades/makpaddy.html> 17.09.2012.
- <http://www.richardlong.org/Sculptures/2011sculptures/sixstone.html> 17.09.2012.
- <http://www.richardlong.org/Exhibitions/2011exhibitions/threecircles.html> 18.09.2012.
- <http://www.richardlong.org/Exhibitions/exhibition11.html> 18.09.2012.
- <http://infrascapedesign.wordpress.com/tag/michael-heizer/> 20.09.2012.
- <http://www.treehugger.com/culture/land-art-at-risk.html> 21.09.2012.